

HCS D

**Human capital and social
development.**

2024 – volume 7, issue 1

**Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish
jurnali.**

2024 – 7-jild, 1-son

www.hcsd.samdu.uz

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI**

**Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish jurnali
Journal Human capital and social development
Журнал Человеческий капитал и социальноеразвитие
Jurnali**

7-jild, 1-son (Mart) 2024.

Jurnal 2021-yilda tashkil topgan.

Davriyligi: har ikki oyda

Davriy nashirning rasmiy nomi: “Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish”-“Human capital and social development”-“Человеческий капитал и социальное развития”
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 19.05.2021 sanada berilgan №1179 guvohnomasi bilan ro‘yhatdan o‘tgan.

Junal: O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2023 yil 30 noyabrda 342/3-son qarori bilan tasdiqlangan Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) Ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yhatiga kiritilgan.

Jurnal asoschilari: Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
Inson resurslari va mahalla tarqqiyotini boshqarish instituti.

Nashr etuvchi: SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi.

Xalqaro indeksi: ISSN 3030-3672

Tahririyat telefoni: +998 (94) 283 56 78, +998 (90) 502 13 03

Pochta manzili: 140104, Samarqand shahar., Universitet xiyoboni, 4

Web-sayt: www.hcsd.samdu.uz.

E-mail: ikromnasimov2020@gmail.com

**«INSON KAPITALI VA IJTIMOIIY RIVOJLANISH»
«HUMAN CAPITAL AND SOCIAL DEVELOPMENT»
«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ»
JURNALI**

Bosh muharrir: t.f.d., prof. Xalmuradov Rustam Ibragimovich

Bosh muharrir o‘rinbosari: f-m.f.n., dots. Xushvaqtov Hakim Abdilhakovich

Kotib: PhD., dots., Korjavova Xurshida Abdulmalikovna

Texnik muharrir: assistent., Rabbimov Muxriddin Musoqul o‘g‘li

TAHRIRIYAT KENGASHI

O‘zFA akademigi, i.f.d., prof. Abdurahmonov Qalandar Xodjayivech

O‘zFA akademigi, i.f.d., prof. G‘ulomov Saidaxror Saidaxmedovich

i.f.d., prof. Нехода Евгения Владимировна (Россия)

i.f.d., prof. Xolmo‘minov Shayzoq Raxmatovich (TDIU)

i.f.d., prof. Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich (SamISI)

i.f.d., prof. Muxammedov Murod Muxammedovich (SamISI)

i.f.d., prof. Arabov Nurali Uralovich (SamDU)

i.f.d., prof. Safarov Baxodirxon Shaxriyovich (SamDU)

i.f.d., prof. Nasimov Dilmurod Abdulloyevich (SamDU)

i.f.n., prof. Aslanova Dilbar Xasanovna (SamISI)

PhD, dots. Djurakulov Shoxrux Davronovich (SamDU)

i.f.n., dots. Yuldashev Shamsiddin Qiyomiddinovich (SamDU)

i.f.n., dots. Nizamov Axtam Numonovich (SamDU)

i.f.n., dots. Bozorov Berdimurod Ulug‘murodovich (SamDU)

i.f.n., dots. Boboqulov Bahromqul Mamatkulovich (SamDU)

i.f.n., dots. Kushatov Rustam Xaydarovich (SamDU)

i.f.n., dots. Porsayev Ganidjan Muxamedovich (SamDU)

i.f.n., dots. Alibekova Saodat Lapasovna (SamDU)

PhD, dots. Nasimov Ikrom Xusanovich (SamDU)

PhD, dots. Ernazarov Ortiq Eshnazarovich (SamDU)

PhD, dots. Ulug‘murodova Nodira Berdimuradovna (SamDU)

PhD, dots. Sharifov Shuhrat Saidahmadovich (SamDU)

PhD, dots. Maxmudova Mohinur Ravshanbekovna (SamDU)

PhD, dots. Bakayev Ziyovuddin Toshbolta o‘g‘li (SamDU)

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНИШИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ КОРХОНАЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР

Л.Ш.Кулдошев¹

*Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, Самарқанд шаҳри,
Ўзбекистон.*

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Кулдошев Лазизжон

Шарифович

Самарқанд иқтисодиёт ва
сервис институти

стажёр тадқиқотчиси.

Тел +99899 384-07-63

E-mail:

kuldoshevlazizjon@gmail.com

Received: 25 January 2024

Revised: 03 February 2024

Accepted: 18 February 2024

Published: 28 February 2024

Funding source for

publication: Samarkand
State University.

Publisher's Note:

HCSD
stays neutral with regard to
jurisdictional claims in
published maps and
institutional affiliations.

Copyright: Journal Human
capital and social

development © 2 by

Samarkand State University is
licensed

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Аннотация: Ушбу мақолада хизматлар соҳасида рақобат, рақобатдошлик, унга таъсир этувчи омиллар ўрганилган. Ушбу тушунчаларни комплекс таҳлил этиш, уларнинг моҳиятини классик мактаб вакиллари ва ноклассиклар нуктаи назаридан ўрганишга алоҳида эътибор берилган. Рақобатдошликка таъсир этувчи диверсификация, модернизация ва инновацион омилларнинг таъсири таҳлил этилган ва мамлакат экспорт салоҳиятини оширишда уларнинг муҳим аҳамият касб этиши очиб берилган ва изоҳланган.

Калит сўзлар: рақобат, рақобатдошлик, рақобат кураши, рақобатдошликка таъсир этувчи омиллар, рақобатли устунлик, экспорт салоҳияти, диверсификация.

Аннотация: В данной статье рассматривается конкуренция в сфере услуг, конкурентоспособность, факторы, влияющие на нее. Особое внимание уделено всестороннему анализу этих понятий, изучению их сущности с точки зрения представителей классической школы и неклассиков. Проанализировано влияние факторов диверсификации, модернизации и инноваций, влияющих на конкурентоспособность, выявлено и объяснено их значение в повышении экспортного потенциала страны.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, конкурентная борьба, факторы, влияющие на конкурентоспособность, конкурентное преимущество, экспортный потенциал, диверсификация.

Abstract: This article examines competition in the service sector, competitiveness, factors affecting it. Special attention is paid to the comprehensive analysis of these concepts, to the study of their essence from the point of view of representatives of the classical school and non-classicists. The impact of diversification, modernization and innovation factors affecting competitiveness is analyzed and their importance in increasing the country's export potential is revealed and explained.

Key words: competition, competitiveness, competitive struggle, factors affecting competitiveness, competitive advantage, export potential, diversification.

Кириш

Тадқиқотлар шундан далолат берадики, ҳозирги кунда хизматлар фаолияти билан шуғулланувчи корхона ва ташкилотлар ҳамда якка тартибдаги тадбиркорлар фаолияти давлат иқтисодиётига катта ҳисса қўшмоқда. Ривожланган бозор иқтисодиётли давлатларда хизматлар соҳасига ялпи ички маҳсулотнинг ярмидан кўпроғи тўғри келади.

Хизматлар фаолиятини ривожлантириш орқали мамлакатнинг иқтисодий қудратини ошириш, ҳамда аҳолининг меҳнат бандлигини таъминлаш мумкин бўлади. Масалан 2020 йилда АҚШда хизматлар соҳасида меҳнатга лаёқатли аҳолининг 72,0% , Италия ва Швецарияда 60,5% , Россияда 50,0% банд бўлган.

Иқтисодиётни модернизация қилиш шароитида ҳукумат томонидан удудларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳаларини ривожлантириш сиёсати амалга оширилаётган бугунги кунда республикамизда мазкур соҳаларни шаклланиши ва ривожланиши муаммоларини аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш, ушбу йўналишда сервис хизматларини кенгайтириш, ҳудудларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантиришнинг масалаларини муҳим муаммолардан бири ҳисоблади.

Ҳозирда муайян мамлакатни ривожланган мамлакатлар қаторига қўшиш учун хизмат кўрсатиш ва

сервис соҳасининг мамлакатда яратилаётган ЯИМ даги улуши 65 фоиздан юқори бўлиши асосий мезон бўлиб қолмоқда. АҚШ иқтисодиётида яратилган ЯИМ таркибида хизмат кўрсатиш соҳаси улуши

78, Японияда 62 фоизни ташкил этади⁹. Шу сабабли ҳам ушбу соҳани жадал ривожлантиришга алоҳида эътибор берилиб келинмоқда.

Иқтисодиётдаги мавжуд рақобат муҳити тараққиётнинг ёрдамчи “ҳаракатга келтирувчи куч” сифатида модернизациялаш ва техник янгиланиш жараёнларини жадаллаштиради. Рақобат шароитида хизмат кўрсатиш субъектлари ўртасида унумлироқ технология, иш жойи, яхши бозорни қўлга киритиш, умуман, юқори даромад олиш имконияти учун кураш олиб борилади[16]. Маълумки, бозорда фаолият юритувчи хўжалик субъектлари фойда олиш мақсадида маълум ресурсларни (моддий, меҳнат, молиявий, номоддий) қайта ишлаш орқали тайёр маҳсулот ёки хизматлар кўринишидаги якуний маҳсулотларни яратиб, уларни истеъмолчиларга таклиф этадилар. Ўз-ўзидан маълумки, бирор-бир турдаги хизмат кўрсатувчи корхоналар сони ортиб борар экан, улар ўртасида мижозлар учун кураш вужудга келади, яъни рақобат муҳити шаклланади. Шунинг учун, мазкур тадқиқот доирасида хизмат кўрсатиш соҳасида “рақобатдошлик” тушунчасининг илмий таснифини очиб беришни лозим деб ҳисоблаймиз. Ушбу муаммога бағишланган

изланишларни ўрганиш давомида тадқиқотчиларнинг кўпчилиги ўз олдида қўйган мақсадларидан келиб чиқиб, рақобатдошликнинг маълум бир таснифий белгиларини тадқиқ этганлар. Биз ҳам тармоқда рақобат вазиятини аниқроқ тавсифлаш, унинг ўзига хос томонларини очиқ бериш ҳамда рақобатдош воситаларни асослаш мақсадида, унинг тўлиқ таснифий тизимини ишлаб чиқишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Мавзуга оид адабиётлар

таҳлили

Ҳар қандай корхона фаолият юритаётган маҳсулотлар бозорида рақобатнинг мавжудлиги, уни муайян рақобатдошликни таъминлашини талаб қилади, акс ҳолда унинг ривожланиши тугул, бозорда жон сақлаб қолиши ҳам мушкул бўлиб қолади. Шунинг учун ҳам, иқтисодий фаолиятнинг бирор-бир соҳасида, унинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда, рақобатдошлик моҳиятини аниқлаш зарурати муҳим аҳамият касб этади. “Рақобат” тушунчасини таърифлашга қуйидаги ёндашувлар алоҳида диққатга сазовордир [17].

1. Рақобат бу бозордаги қандайдир ҳаракатдир. Бундай ёндашув асосида энг яхши натижаларга эришиш учун мусобақалашуш ғояси ётади.

2. Рақобат талаб ва таклифнинг қатъий мувозанатлашувини таъминловчи бозор механизмининг элементиدير. Бу ёндашув классик иқтисодиёт назариясига тааллуқлидир.

3. Рақобат баҳони шакллантирувчи асосий иқтисодий мезонлардан биридир.

Бундай ёндашув рақобатни бозорнинг ажралмас хусусиятларидан бири сифатида қарашга асосланади. А.Смит[12] томонидан рақобатга бозордаги субъектлар ўртасида маҳсулотларни сотиш ва сотиб олишда қулай шароитлар учун ҳалол кураш сифатида қаралган бўлса, Д. Рикардо томонидан рақобат асосида бозорда баҳони тартибга солиш ғояси ривожлантирилиб, табиий баҳоларнинг марказлашмаган бошқарув тамойили билан ҳамоҳангликда бозордаги узок муддатли мувозанатни, пировард натижада иқтисодиётнинг ривожланишини таъминлаши илмий асослаб берилган[4]. М.Портернинг[8] фикрича рақобат тушунчаси моҳиятини очиқ бериш ҳар қандай тармоқнинг таркибий тузилиши ва ундаги ўзгариш жараёнларини чуқур билишга асосланмоғи лозим. У рақобат муҳитини белгиловчи кучларни беш гуруҳга ажратади: 1) янги рақобатчиларнинг пайдо бўлиш таҳдиди; 2) маҳсулот ўрнини босувчи янги маҳсулотларнинг пайдо бўлиш таҳдиди; 3) маҳсулот ва хизматларни етказиб берувчиларнинг нимага қодирлиги; 4) истеъмолчиларнинг муносабати ва имкониятлари; 5) мавжуд рақобатчиларнинг ўзаро мусобақалашуви. К. Р. Макконнелл ва С. Л. Р.А. Фатхутдинов рақобатдошликка — объектнинг бозордаги ўхшаш объектларга нисбатан рақобатга дош бера олиш

қобилияти сифатида таъриф берилиб, маҳсулот ёки хизматлар муайян бозорда рақобатлаша оладиган ёки олмайдиган бўлиши мумкин[14]. Шунингдек, рақобатдошлик маҳсулот ёки хизматларни бошқалардан истеъмолчиларнинг талабларини қондириш хусусиятлари, харид ва фойдаланиш харажатлари бўйича фарқини аниқловчи истеъмол хусусиятлари мажмуи сифатида ҳам таърифланиши мумкин. Хулоса қилиб айтсак, корхонанинг муайян бозори сегментида рақобатлашиш имконияти унинг маҳсулоти рақобатдошлигига ва корхона фаолиятини амалга оширишнинг ташкилий-иқтисодий механизмларига боғлиқдир

Тадқиқот методологияси.

Тадқиқотнинг индукцион йўналиши танланган бўлиб, илмий билишнинг иқтисодий таҳлил, мантикийлик, илмий абстракциялаш, гуруҳлаш усуллари орқали тадқиқот муаммоси очиб берилган. Хорижлик ва юртимиз олимларининг илмий ишлари тадқиқотнинг назарий ва методологик асосларини ташкил этади. Рақобат, рақобатдошлик, унга таъсир этувчи омиллар ўрганилган. Ушбу тушунчаларни комплекс таҳлил этиш, уларнинг моҳиятини классик мактаб вакиллари ва ноклассиклар нуқтаи назаридан ўрганишга алоҳида эътибор берилган.

Таҳлил ва натижалар.

Рақобат маҳсулот сифатини оширишга, харажатларни пасайтиришга ҳамда меҳнат унумдорлигини оширишга ундовчи куч сифатида намоён бўлади. Таклиф

талабдан ошган вазиятда рақобат – корхоналар эмас, балки уларнинг ко'рсатадиган хизматлари ўртасида вужудга келади. Шунингдек корхона рақобатдошлиги тўғрисида юритилган мулоҳазалар асосида қуйидаги хулосага келиш мумкин: рақобатдошлик тушунчаси мазкур бозорда мавжуд бўлган ўхшаш объектларга нисбатан муайян эҳтиёжни қондириш даражаси билан тавсифланадиган объект хусусиятини; мазкур бозордаги ўхшаш объектларга нисбатан рақобатга дош бериш қобилиятини; ўз маҳсулотлари билан кишилар эҳтиёжини қондириш даражаси ва ишлаб чиқариш фаолияти самарадорлиги бўйича корхона ривожланишининг бошқалардан фарқини ифодалайди.

Корхона ташқи бозордаги доимий ўзгаришларга мослашувчан иқтисодий салоҳиятга эга бўлиши лозим ва у энг аввало хорижий истеъмолчиларнинг ўзгарувчан талабларини қондиришга йўналтирилган рақобатдош маҳсулот ёки хизматларни ишлаб чиқаришга қаратилади. “Экспорт салоҳияти” энг аввало корхонанинг ташқи бозорда рақобатдошлигини англатади. Яъни экспорт салоҳияти бир томондан корхонанинг рақобат салоҳияти билан узвий боғлиқдир. Рақобат салоҳияти[3] – корхонанинг моддий ва номоддий ресурслардан фойдаланган ҳолда рақобат устунликларини шакллантириб, бозорда самарали рақобат курашини олиб боришини таъминлай оладиган ички ва ташқи рақобат

имкониятларини ифодалар экан. Шунга асосан корхонанинг экспорт салоҳиятини рақобат салоҳиятидан фойдаланиш даражаси сифатида эътироф этиш мумкин. Бундан келиб чиқадики маҳсулот ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхонаси ва уларнинг маҳсулотлари рақобат салоҳияти асосида шаклланиб, ташқи бозорда рақобат устунликлари ҳисобига уларнинг жорий даражаси энг кўпи билан салоҳият даражасигача бориб етади. Агарда муайян рақобат муҳитида салоҳиятдан тўлиқ фойдаланган ҳолда корхона ёки унинг маҳсулотлари рақобатдошлиги талаб даражасида бўлмаса, энг аввало рақобат салоҳиятини ошириш ва уни рўёбга чиқариш билан боғлиқ чоратadbирлар ишлаб чиқилади ҳамда амалга оширилади.

Кўплаб ривожланган ва жаҳон иқтисодийётида етакчи ўрин тутадиган мамлакатлар тажрибаси шуни сўзсиз исботлаб бермоқдаки, рақобатдошликка эришиш ва дунё бозорларига чиқиш, биринчи навбатда, иқтисодийётни изчил ислоҳ этиш, таркибий жиҳатдан ўзгартириш ва диверсификация қилишни чуқурлаштириш, юқори технологияларга асосланган янги корхона ва хизмат кўрсатиш тармоқларининг жадал ривожланишини таъминлаш, фаолият кўрсатаётган қувватларни модернизация қилиш ва техник янгилаш жараёнларини тезлаштириш орқали сифатли ва рақобатбардош хизмат кўрсатишни таъминлаш ҳисобидан амалга оширилиши

мумкин. Бу борада мамлакатимизда ҳам салмоқли ишлар амалга оширилмоқда ва яқин келажак учун истиқболли режалар белгилаб олинган.

Босиб ўтилган йўл ва орттирилган тажрибани холисона баҳолашдан, мустақиллик йилларида эришилган ютуқларни таҳлил қилишдан ҳамда замон талабларидан келиб чиққан ҳолда, олдимизда иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш ва мамлакат тараққиётини жадаллаштиришнинг муҳим устуворликларини ҳамда аниқ марраларини белгилаш вазифаси турган эди. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан — Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси имзоланди. Мазкур фармон етита йўналишдан иборат бўлиб, “Миллий иқтисодийётни жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш”¹ деб номланган учинчи йўналишда иқтисодийёт тармоқларида барқарор юқори ўсиш суръатларини таъминлаш орқали келгуси беш йилда аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулотни — 1,6 барабар ва 2030-йилга бориб аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромадни 4 минг АҚШ долларидадан ошириш ҳамда “даромади ўртачадан юқори бўлган давлатлар” қаторига кириш учун замин яратиш белгиланган. иқтисодийёт тармоқлари учун самарали рақобатбардош муҳитни шакллантириш ҳамда маҳсулот ва хизматлар бозорида

монополияни босқичма-босқич камайтириш яқин келажакдаги устувор вазифалар қилиб белгилаб олинган.

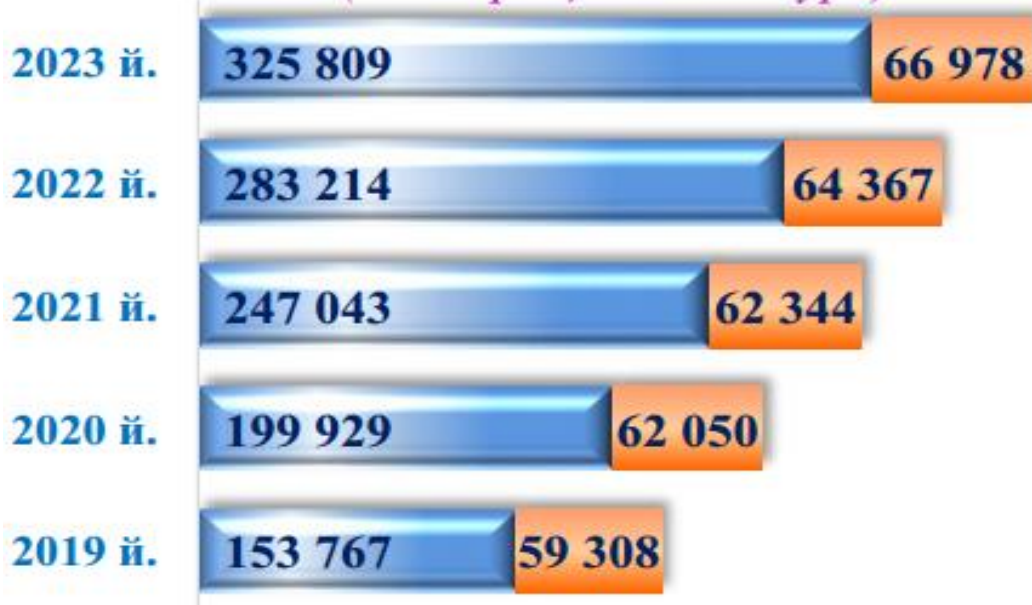
Хизматлар соҳасининг ривожланиши аҳолининг ҳудудий ва ижтимоий, янги иқтисодий ҳудудларни ўзлаштиришни, ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишни ва моддий неъматларни истеъмол қилишни таъминлайди.

Мамлакатимиз иқтисодиётида хизматлар соҳасининг улуши йилдан йилга жадал ошиб бормоқда ва аҳоли бандлигини таъминлашда ҳам асосий о'рини эгаламоқда бу жараён

соҳадаги корхоналар ўртасида соғлом рақобат муҳитни ривожланишига замин яратади.

2023 йил 1 январь ҳолатига кўра, мамлакатда фаолият кўрсатаётган корхона ва ташкилотларнинг умумий сони 592 371 бирликни ташкил этди. Хизматлар соҳасида 392 787 бирлик корхона ва ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда, бу уларнинг умумий сонининг 66,3 % ини ташкил этди. Ўтган йилнинг мос даврига нисбатан ўсиш суръати 113,0 % ни ташкил этган.

Хизматлар соҳасида жами фаолият кўрсатаётган корхона ва ташкилотлар, бирликда (1 январь ҳолатига кўра)

■ Кичик тадбиркорлик субъектлари
■ Йирик корхоналар

Статистика ахборотномаси: стат.уз.

2023 йилнинг январь-сентябрь ойлари яқунларига кўра, хизматлар соҳасининг ялпи қўшилган қиймати

ҳажми 314 044,4 млрд. сўмни ташкил этди ва 2022 йилнинг январь-сентябрига нисбатан 6,5 % га ўсди.

Шу жумладан, савдо хизматлари 9,1 % га, яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар 10,6 % га, ташиш ва сақлаш хизматлари 5,9 % га, ахборот ва алоқа хизматлари 24,9 % га, бошқа хизматлар 4,6 % га ўсди.

Юқоридагиларни инобатга олиб айтадиган бўлсак, хизматлар соҳаси корхоналари тамонидан кўрсатиладиган хизматлар сифати ва рақобатбардошлиги мамлакатимиз иқтисодиётининг бугуни ва эртаси учун долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Хизматлар бозорининг муайян сегментида, рақобатчилар иштироки қисқаришида сотувлар ҳажмини кенгайтириш ўзгарувчан конъюнктурага мослашувга мисол бўла олади. Бунда моддий ресурслар сарфининг қисқариши икки йўналиш бўйича бошқарув тизимини қайта куриш билан эришилади.

Маълумки, иқтисодий терминологияда ишлаб чиқариш жараёнида янги йўналишни танлаш ёки маҳсулотнинг янги турини яратиш билан боғлиқ жараён диверсификациялашув сифатида талқин қилинади. Диверсификация тушунчаси лотинчадан олинган бўлиб, “диверсуфисатио” “хилма-хил тараққиёт” деган маънони билдиради. Диверсификация сўзига ҳозирги кунда умумий тарзда қуйидагича таъриф берилади. Диверсификация корхона (бирлашма)ларнинг фаолият соҳалари ва ишлаб чиқарилган маҳсулотлари турларининг кенгайтириши, янгиланиб туришидир. Диверсификация – бир-бири билан технологик жиҳатдан боғлиқ бўлмаган ишлаб чиқариш турларини

бир вақтда ривожланиши ва маҳсулот турларининг кўпайишидир. Ишлаб чиқаришни диверсификациялаш деганда бир ёки бир неча хилдаги турдош маҳсулотни ишлаб чиқаришга таянган ишлаб чиқариш тузилмасидан, кенг турдаги, бир неча йўналишни ўз ичига олган ишлаб чиқариш тузилмасига ўтишни тушуниш мумкин. Диверсификациялашув бир неча босқичда амалга оширилиб, дастлаб тармоқ доирасида ишлаб чиқаришнинг айрим тармоқларга ажралиши сифатида юз бериши, сўнгра тармоқнинг ўзида корхоналарнинг шаклланиши ҳамда ихтисослашувнинг юзага келиши ҳисобланади. А.Румянцев фикрига кўра корхона ўз ресурслари ҳисобига маҳсулотлар ассортиментини кўпайтириши, янги фаолият соҳаларини ўзлаштириши ҳисобланади[10].

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, ҳеч бир корхона ишлаб чиқариш фаолиятини диверсификациялашсиз барқарор ўсиш суръатларига эга бўла олмайди. Яна шуни ҳам эътиборга олиш лозимки, диверсификация стратегияси доимий равишда ўзгартириб, такомиллаштириб борилиши зарур. Янги вазиятга мослаштириш ишлари умумий ҳолда маҳсулотни табақалаштириш, технология ва маҳсулотни такомиллаштириш, янги сотиш тизими ва каналларини яратиш, янги истеъмолчилар сегментларини топиш, фаолиятнинг географиясини

кенгайтириш ҳамда баҳо пасайишига сезгир харидорларни ўзига жалб қилиш учун чегирмалар жорий этиш тадбирларни ўз ичига олиши мумкин. Самарали диверсификация сиёсатини юритиш, омилларнинг корхона амалий фаолиятида қанчалик самарали қўлланилишига боғлиқ бўлади. Бироқ, ушбу омилларнинг барчасини ҳам миқдоран баҳолаб бўлмайди, бу эса уларни жамланма баҳосини ҳисоблашни мураккаблаштиради. Мавжуд шароитларга мос бўлган кўрсаткичларни ишлаб чиқишнинг замонавий услубларини қўллаш заруратини келтириб чиқаради. Корхона рақобатдошлиги деганда унинг ўз ресурслар салоҳиятидан, сифатли ишлаб чиқариш ва бошқариш салоҳиятларидан самарали фойдаланиб рақобатдош маҳсулот ишлаб чиқаришидир. Шу билан бирга рақобатдошлик корхона бошқарув объектининг шаклланиши, ривожланиш омиллари ва жиҳатларини интеграллаштиради. Бу учун корхона доирасида рақобат устунликларини яратиш жараёни миллий иқтисодиёт рақобатдошлигини таъминлашнинг асоси ҳисобланади. Иқтисодиётнинг тўла ривожланишига корхона рақобатдошлигини баҳолашнинг услубларини аниқлаш энг муҳим таркибий қисмлардан бири ҳисобланади. Корхона рақобатдошлигини баҳолаш кўрсаткичларини билиш ва амалиётда қўллай олиш, жаҳон миқёсидаги бозорларда самарали рақобат олиб боришга имконият яратади. Корхона

рақобатдошлигини баҳолашнинг услубларидан бирини танлаш асосий мезон ҳисобланиб, бир томондан баҳолашнинг функционал тўлиқлиги ва аниқлигини таъминлайди, иккинчи томондан уларни аниқлаш учун кетадиган вақт, ресурс ва харажатларни камайтириш имконини беради. Одатда корхона рақобатдошлиги ва маҳсулот рақобатдошлиги алоҳида ифодаловчи омилларда кўриб чиқилади. Корхона функционал жараёнларининг йўналишини ифодаловчи - ташқи (корхона ташқи муҳитидан корхона ичига йўналтирилган), ички (корхона ичидан ташқарига йўналтирилган) ва икки томонлама йўналтирилган гуруҳ тамойилларини амалга ошириш таклиф қилинади. Ташқи жараёнлар корхона ва унинг ташқи муҳитини боғлайди, у билан тескари алоқани таъминлайди ва ташқи алоқаларни ташкил этади. Ички жараёнлар истеъмолчилар эҳтиёжини қониқтиришга йўналтирилади. Ташқи жараёнлар шу билан бирга корхона ички ва икки томонлама функционал жараёнларида аниқланган тамойилларига йўналиш беради. Кўрилаётган жараёнлар тамойиллар(омиллар)нинг кўплигидан далолат беради. Корхона рақобатдошлигини белгилловчи тамойилларни танлаш бўйича берилган ёндашув юқорида кўрилганлардан унча фарқ қилмайди. Бу ёндашув эса бир вақтнинг ўзида корхонага ўзаро функциялараро таъсирга мўлжалланган бошқарув тузилишини қуриш имкониятини беради. Миллий компаниялар

маҳсулотларининг жаҳон соҳасида ҳамкорлик қилиш кўламини бозорларидаги рақобатбардошлигини янада кенгайтириш;
таъминлашда қуйидагиларни амалга - халқаро стандарт талабларига ошириш муҳим аҳамиятга эгадир: мос равишда сифат устидан назоратни жорий этиш;
- рақобатдош ва инновацион Юқорида келтирилганлардан маҳсулотларни ишлаб чиқаришга кўриниб турибдики, миллий товар мўлжалланган халқаро стандартларни ишлаб чиқарувчилар учун жаҳон жорий этиш; бозорларига чиқиш ва ўз
- хорижий мамлакатлар билан маҳсулотларини экспорт қилиш замонавий технологияларни мамлакат учун ҳам, алоҳида миллий стандартлаштириш, метрология ва компаниялар учун ҳам манфаатлидир. сифатни сертификация қилиш

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сонли фармони. /// Халқ сўзи, 2017 йил 8 февраль.
2. Қ.Ж.Мирзаев, Ғ.С.Мустафоев, Б.К.Жанзаков. Хизматлар соҳаси иқтисодиёти [Матн]: Дарслик "СТЕП- СЕЛ" МЧЖ. Нашриёти, 2023.
3. Антипов, А. Ю. Инновационная деятельность как фактор конкурентоспособности фирмы. // Маркетинг и маркетинговые исследования. - 2009. - №3 - С. 212 - 221.
4. Аренков И. А., Салихова Я. Ю., Гаврилова М. А. Конкурентный потенциал предприятия: модель и стратегии развития // Проблемы современной экономики. - 2011.- №4, 2011.
5. Воронов Д.С. Оценка, анализ и выявление путей повышения конкурентоспособности предприятий. Дисс. канд.экон. наук. Екатеринбург – 2002.
6. Демченко, А. Маркетинговые инновации в условиях кризиса. // Маркетинг. - 2009. - №1 -С. 44 - 50.
7. Котлер Ф. Маркетинг ХХИ века. Маркетинг от А до Я. Новые маркетинговые технологии. Десять смертных грехов маркетинга: пер. с англ. / под ред. Т.Р. Тэор.— СПб.: Нева, 2005. — 432 с. 7. Макконел К. Р., Брю С. Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т. – М.: Республика, 1993.

CONTENTS

1	MAMLAKATIMIZDA RAQAMLI BANKLAR FAOLIYATI TAKOMILASHTIRISH YO'LLARI	
	S.B.Boboqulov, M.B.Boymurotova	4-11
2	АГРОХИЗМАТ- РАҚАМЛАШТИРИШ, МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ВА ДИВЕРСИФИКАЦИЯЛАШ	
	К.Ж.Мирзаев	12-19
3	HUDUDİY TURIZM SALOHİYATINI BOSHQARISHNING VOSITALARI	
	Sh.A.Xolbayev	20-26
4	ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ И ИНВЕСТИЦИОННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И ГЕРМАНИЕЙ	
	С.Ш.Маматкулова	27-32
5	INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIYALASHTIRISH: NAZARIYA VA AMALIYOT	
	D.M.Malikova, I.Sh.Burxonov	33-39
6	ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТДА ТУРИЗМ СОҲАСИНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШНИ ТАЪМИНЛАШ ИСТИҚБОЛЛАРИНИ ПРОГНОЗЛАШНИНГ ЭКОНОМЕТРИК МОДЕЛАРИ	
	Камолиддин Шодиев, Фарходов Азизжон	40-51
7	TO'SIQSIZ TURIZMNI STRATEGIK RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	
	S.B.Sharipov	52-56
8	O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISH XUSUSIYATLARI	
	A.P.Xolmatova	57-63
9	SAMARQAND VILOYATI SANOAT KORXONALARINING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	
	J.K.Boymurodov	64-73
10	MAROSIM XIZMATLARI SOHASIDAGI IJTIMOY AHAMIYATI VA NAZARIY JIHATLAR	
	X.T.Meyliyev	74-80
11	SAVDO KORXONALARIDA ISHCHI-XODIMLARNI MODDIY RAG'BATLANTIRISH TIZIMI ORQALI MEHNATNI BAHOLASHNI TAKOMILLASHTIRISH	
	N.Z.Ibragimova	81-88
12	TO'GRIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR BILAN INFLATSIYA DARAJASI VA AHOLI O'SISHI YOKI KAMAYISHI O'RTASIDAGI MUNOSABATILARNI EKONOMETRIK MODELLAR BILAN TAHLIL QILISH	
	A.J.Saydullayev	89-102
13	O'ZBEKISTONDA DAVLAT XIZMATLARI KO'RSATISH MILLIY TIZIMINI SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	
	H.Hasanov	103-111
14	JAHONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'SISHI VA GLOBAL INTEGRATSIYA SHAROITIDA, O'ZBEKISTON MOLIYA BOZORI ORQALI INVESTITSİYALARNI JALB QILISH SAMARADORLIGI	

	N.D.Khusanov	112-118
15	МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНИШИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ КОРХОНАЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР	
	Л.Ш.Кулдошев	119-127
16	XIZMAT KO'RSATISH KORXONADA XODIMLAR MEHNATINI RAG'BATLANTIRISHNING IJTIMOY-IQTISODIY MOHIYATI	
	Sh.Xayrullayev	128-138
17	KICHIK TADBIRKORLIK KORXONALARIDA RISKLARNI BAHOLASH USLUBIYATI	
	Б.М.Турсунов	139-153
18	ХИЗМАТ КЎРСАТИШ КОРХОНАЛАРИДА ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИКНИ ОШИРИШ ОМИЛЛАРИ	
	А.Б.Фарходов, Д.Б.Фарходова	154-165
19	САМАРҚАНД ВИЛОЯТИДА МАИШИЙ ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ	
	Ш.С.Шарифов, Э.Т.Хамдамов	166-172
20	МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНИШИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ КОРХОНАЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР	
	Н.У.Султанова	173-181
21	KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI TADQIQ QILISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	
	H.R.Rustamova	182-188
22	INNOVATSION FAOLIYATINI RAG'BATLANTIRISH TIZIMI VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	
	Sh.B.Bahodirov	189-194
23	BOG'DORCHILIK TARMOG'IDA AGROKLASTERLAR FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	
	F.Norbekov	195-199
24	PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF NATURAL TOURISM IN OUR COUNTRY	
	M.M.Rabbimov, J.B.Haydarov	200-205
25	ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОРҚАЛИ ОИЛА ФАРОВОНЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ИНСОН КАПИТАЛИДАН ФОЙДАЛАНИШ МАСАЛАСИ	
	Б.Р.Рахматуллаев	206-214